

การใช้กฎหมายลักษณะพิสูก คำบ้ำ ลุยเพลิง ที่ปรากฏใบเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน

กิตติศักดิ์
เจิมศิริประเสริฐ¹

บทนำ

หากมองย้อนไปในประวัติศาสตร์กฎหมายไทย จะพบว่ากฎหมายที่เป็นกฎหมายของไทยแท้ๆ ซึ่งใช้กันมานานกว่า 500 ปี นับตั้งแต่สมัยอยุธยา และได้รับการยอมรับจากชาวตะวันตกหลายต่อหลายชาติว่าเป็นกฎหมายที่ดีที่สุดในบรรดากฎหมายของประเทศทางเอเชีย นั่นก็คือ กฎหมายตราสามดวง

กฎหมายตราสามดวงนี้ ได้มีการใช้มาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) และมีการปรับปรุงแก้ไข กฎหมายลักษณะต่างๆ ตลอดจนตรากฎหมายใหม่เพิ่มเติมด้วยเป็นระยะๆ ครั้นเมื่อกรุงศรีอยุธยาเสื่อมอำนาจลง ตัวยกกฎหมายต่างๆดังกล่าวก็ถูกทำลายเสียหาย และสูญหายไปเป็นอันมาก ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้มีการชำระสะสางกฎหมาย ครั้งใหญ่ขึ้น โดยให้นำตัวยกกฎหมายที่มีอยู่ทั้งหมดมาตรวจสอบเนื้อหา จัดเป็นหมวดหมู่ และชำระตัดแปลง เนื้อความที่วิปริต ผิดความยุติธรรมออกเสีย และเขียนลงบนสมุดข่อย และปิดตราพระราชสีห์ พระคชสีห์ และบัวแก้ว ไว้บนปกทุกเล่ม เป็นสำคัญ

ต่อมาในปลายรัชกาลที่ 4 ประเทศตะวันตกได้เข้ามาติดต่อสัมพันธ์ และมีบทบาทในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตลอดจนประเทศไทยมากยิ่งขึ้น ซึ่งประเทศตะวันตกเหล่านั้นมองว่ากฎหมายของไทยเรานั้นล้าสมัย และยังคงล้าสมัยผู้ทำผิดด้วยวิธีการอันป่าเถื่อน จึงได้มีการเรียกร้องให้ไทยต้องปรับปรุงกฎหมายให้ทันสมัย และสอดคล้องกับโลกตะวันตกมากยิ่งขึ้น จนกระทั่งในปี พ.ศ.2441 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จึงโปรดให้ตราพระราชบัญญัติเลิกวิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีตนครบาล เป็นผลให้การลงโทษแบบทารุณป่าเถื่อนต่างๆ เช่น เผียนหลัง ตอกเล็บ บีบขมับ การพิสูจนคดีด้วยวิธีดำน้ำ ลุยเพลิง ได้ถูกยกเลิกไปโดยสิ้นเชิง

ทั้งนี้ กฎหมายตราสามดวง ถือเป็นเอกสารสำคัญของชาติที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ไทย และไทยศึกษา ในเกือบทุกด้าน ทั้งด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม ศิลปวัฒนธรรม ภาษา และวิทยาการอื่นๆ แม้ว่าจะชกถูกเลิกไปแล้วตั้งแต่ในรัชกาลที่ 5 แต่คุณค่าของกฎหมายดังกล่าวยังคงมีอยู่มากมาย ไม่เพียงแต่เรื่องของกฎหมายเท่านั้น แต่ยังเป็นคลังข้อมูลใหญ่ในอดีตที่ให้ภาพวิถีชีวิตของคนไทย ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมา อันจะทำให้สามารถเข้าใจวิถีชีวิตสังคมของไทยในยุคก่อนได้เป็นอย่างดี

¹ ศศ.บ. (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยเกษรศาสตร์
นิติศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษรศาสตร์

กฎหมายลักษณะพิธีสุท ดำน้ำ ลุยเพลิง

กฎหมายตราสามดวง (ฉบับหลวง) ประกอบด้วยกฎหมายฉบับต่างๆ ทั้งสิ้น 27 ฉบับ² หนึ่งในนั้นคือกฎหมายลักษณะพิธีสุท ดำน้ำ ลุยเพลิง

กฎหมายลักษณะพิธีสุท ดำน้ำ ลุยเพลิง เป็นขั้นตอนหนึ่งในกระบวนการยุติธรรมเพื่อพิสูจน์หาความจริง โดยจะใช้เป็นมาตรการสุดท้ายที่จะหาเกณฑ์ตัดสินข้อแพ้ชนะระหว่างคู่ความ โดยยึดถือปรากฏการณ์เหนือหรือเกินมาตรฐานตามธรรมชาติเป็นตัวชี้วัด ทั้งนี้ การที่คู่ความจะขอพิสูจน์ความบริสุทธิ์ด้วยการดำน้ำ ลุยเพลิงได้นั้น จะต้องผ่านกระบวนการสืบพยานที่ควรจะเป็นในศาลทั้งหมดแล้ว แต่ปรากฏว่าคดีดังกล่าวขาดทั้งประจักษ์พยาน พยานแวดล้อม และพยานหลักฐานอื่นๆ ไม่อาจค้นหาความจริงได้ จึงจะอนุญาตให้คู่ความพิสูจน์โดยเลือกวิธีการใดวิธีการหนึ่ง ตามที่คู่ความต้องการ

กฎหมายลักษณะพิธีสุท ดำน้ำ ลุยเพลิง นั้น มีวิธีพิสูจน์ด้วยกัน 7 ประการ ได้แก่ 1. ล้วงตะกั่ว 2. สาบาน 3. ลุยเพลิงด้วยกัน 4. ดำน้ำด้วยกัน 5. ว่ายขึ้นน้ำแข่งกัน 6. ว่ายข้ามปากแข่งกัน 7. จุดเทียนคนละเล่ม ดูว่าผู้ใดหมดก่อน เป็นเกณฑ์ในการตัดสินแพ้ชนะกัน

ทั้งนี้ ขั้นตอนในการพิสูจน์ด้วยวิธีการดำน้ำ ลุยเพลิง สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. ลูกความทั้งคู่จะต้องแต่งชุดขาวและถูกกักบริเวณอยู่ที่ตระลาการ เรียกว่าอยู่กรรม เป็นเวลา 3 วัน โดยในระหว่างนี้ตระลาการจะเป็นผู้จัดหาอาหารให้
2. ลูกความทั้งคู่จะต้องจัดหาสิ่งของต่างๆ เช่น สีมี่ง ด้ายดิบ ผักส้มป่อย ผลมะกรูด หม้อข้าว หม้อแกง ผ้านุ่ง และเครื่องบายศรีใหม่ที่เดียวกัน
3. ลูกความจะต้องเสียค่าฤชาต่างๆ เช่น เงินใส่คราด ค่าอ่านสัจจาธิษฐาน ค่าช่มคอ ค่าหัวหลัก ค่าตีมือ ค่าที่นั่ง และค่าผู้คุม เป็นต้น
4. เริ่มพิธีการ โดยพราหมณ์จะอ่านคำสัจจาธิษฐาน และเອງการดำน้ำหรือเອງการลุยเพลิง เพื่อเป็นการอ้างอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปรากฏในเອງการดังกล่าว
5. การดำน้ำ จะตัดสินผลแพ้ชนะที่คนใดสามารถอยู่ในน้ำได้นานตามที่กำหนด ส่วนการลุยเพลิง จะตัดสินผลแพ้ชนะโดยตรวจดูบาดแผลที่เท้า หากเท้าของผู้ใดไม่พองผู้นั้นจะเป็นผู้ชนะ
6. ตระลาการจะเป็นผู้กำหนดบทลงโทษสำหรับผู้แพ้คดีความต่อไป

² ประกอบด้วย 1. พระทำนุ 2. พระธรรมนูญ 3. ทศกัณฐก 4. วิเวกชาติ 5. พระโองการลักษณะรับฟ้อง 6. พระโองการสู้คดี 7. มรดก 8. พระอาชญากรรมลักษณะอุทธรณ์ 9. ลักษณะพระอาชญากรรม 10. พระโองการลักษณะผู้ เมีย 11. พระโองการลักษณะพยาน 12. พระโองการลักษณะโจร 13. พระโองการลักษณะลักพา ลุยเพลิง ผู้คนก่อกวนแผ่นดิน 14. พระโองการทาล 15. พระโองการกระดบดศึก 16. พระโองการกระดบดศึก 16. กฎพระสงฆ์ 17. พระราชบัญญัติ 18. บทอาชญากรรมเมือง 19. ลักษณะพิธีสุท ดำน้ำ ลุยเพลิง 20. กฎเกณฑ์บรรดา 1. กฎเกณฑ์บรรดา 2. 1. ตำแหน่งนาพลเรือน 22. พระอาชญากรรมอาชญากรรม 1, 2 23. พระอาชญากรรมบรรดา 24. กฎ 25 ข้อ 25. พระราชกำหนดการ 1, 2, 3, 4 และ 5 26. พระราชกำหนดใหม่ 1, 2, 3, 4, และ 5 27. พระโองการพระมหากษัตริย์

เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน

เรื่องขุนช้างขุนแผน มีผู้สันนิษฐานว่าเป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้นในแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 และเล่าต่อกันมาจนกลายเป็นนิยายพื้นเมืองของเมืองสุพรรณบุรี ต่อมาได้มีผู้นำเรื่องขุนช้างขุนแผนมาแต่งเป็นกลอนเสภาเพื่อใช้ในการขับเสภา จึงทำให้เรื่องนี้เป็นที่นิยมและแพร่หลายมากขึ้น ครั้นกรุงศรีอยุธยาเสื่อมอำนาจลงเนื่องจากความบางตอนจึงสูญหายไป บางตอนก็ยังคงมีต้นฉบับเหลืออยู่ แต่เรื่องไม่ค่อยจะติดต่อกัน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้กวีหลายคนช่วยกันรวบรวมและแต่งขึ้นเรียกว่าเสภาหลวง

ทั้งนี้ เนื่องจากเสภาเป็นบทกลอนซึ่งใช้ขับเพื่อความบันเทิง ได้รับความนิยมในหมู่นักเลงกลอนตั้งแต่สมัยอยุธยา ผู้แต่งเสภาจึงมักเลือกหาหนานนิยายเรื่องเล่าที่ตน เคยรู้จัก มาแต่งเป็นเรื่องราวต่อเนื่องกัน บทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนจึงมีผู้แต่งหลายคน ใครพอใจจะขับเสภาตอนใดก็แต่งขึ้นเองเฉพาะตอนที่ตนขับ ดังนั้นบางตอนจึงมีผู้แต่งหลายคน แต่ละคนจะมีสำนวนเฉพาะตน และมีรายละเอียดแตกต่างกัน เมื่อมีการรวบรวมบทเสภาเป็นเรื่องเดียว จึงต้องมีการตรวจสอบชำระ โดยมีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเป็นประธาน เมื่อปี พ.ศ. 2460 และได้ทรงวินิจฉัยเกี่ยวกับผู้แต่งด้วย ปรากฏว่ามีผู้แต่งหลายคน อาทิ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สุนทรภู่ ครูแจ้ง และยังมีทราบนามผู้แต่งบทเก่าอีกหลายตอน

จุดเด่นประการหนึ่งของเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนคือ การที่มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน ถึงแม้ว่าจะมีบางช่วงบางตอนที่กล่าวถึงพระมหากษัตริย์บ้าง แต่มิได้ต้องการแสดงถึงเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ นับได้ว่าเป็นเรื่องราวของคนไทยแท้ ๆ โดยมีได้ดัดแปลงจากวรรณกรรมของชาติอื่น ตัวละครในเรื่องมีชีวิตจิตใจราวกับคนจริงๆ ที่มีชีวิตอย่างคนธรรมดาซึ่งมีทั้งทุกข์และสุข ความสมหวัง และความผิดหวัง แก่นสำคัญของเรื่องกล่าวถึงรักสามเส้าของขุนแผน ขุนช้าง และนางพิมหรือนางวันทอง โดยดำเนินเรื่องเริ่มต้นตั้งแต่ชีวิตวัยเด็กของตัวละครเอกทั้งสาม ความสมหวังในรักของขุนแผนหรือพลายแก้วกับนางพิม แล้วกลายเป็นการพลัดพรากจากกันไปสู่อุบัติความสมหวังในรักของขุนช้างที่มีต่อนางพิม เกิดการแย่งชิงความรักกันระหว่างขุนช้างกับขุนแผน การดำเนินเรื่องจะมีการแทรกเรื่องย่อยที่สนุกสนานตื่นเต้นสลับกับความเศร้าอันหด ขณะเดียวกัน ผู้อ่านผู้ฟัง เสภาเรื่องนี้ยังจะได้ทราบถึงค่านิยม ประเพณี และลักษณะของชีวิตความเป็นอยู่ ของคนในสังคมไทยสมัยนั้น

นอกจากนั้น เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนยังเป็นหลักฐานเอกสารสำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้เข้าใจระบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมของไทย ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเรื่อยมาจนกระทั่งต้นรัตนโกสินทร์ ได้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะการใช้กฎหมายลักษณะพิสูหา คำนำ ลุยเพลิง เพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของคู่ความซึ่งไม่สามารถกำหนดได้ด้วยพยานเอกสารและพยานบุคคล โดยมีมาให้รายละเอียดเกี่ยวกับคำสบถ และขั้นตอนพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งมีรสของวรรณคดีและมีบรรยากาศอย่างไม่เป็นทางการ ทำให้ได้ทั้งข้อมูลตรวจสอบและรายละเอียดเพิ่มเติม

4 ตามมาตรา 1476/1 ประกอบมาตรา 1465

การใช้ภพภาษลักษณ์พิสุท คำนำ ลุยเพลิง ที่ปรากฏในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน

การใช้ภพภาษลักษณ์พิสุท คำนำ ลุยเพลิง เพื่อพิสูจน์ความจริงเท่าที่ปรากฏในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนนั้น พบอยู่ด้วยกัน 2 ครั้ง คือ กรณีคดีความระหว่างขุนช้าง กับจมื่นไวยวรนาถ ที่ขอใช้การพิสูจน์ด้วยการดำน้ำ และกรณีคดีความระหว่างนางสร้อยฟ้า กับนางศรีมาลา ที่ขอใช้การพิสูจน์ด้วยการลุยเพลิง

กรณีคดีความระหว่างขุนช้าง กับจมื่นไวยวรนาถ

คดีความระหว่างขุนช้าง กับจมื่นไวยวรนาถนั้น เกิดขึ้นจากการที่ขุนช้างได้กล่าวโทษว่าจมื่นไวยวรนาถ ทำร้ายร่างกายตน และยังได้ทำร้ายถึงพระพันวษาด้วย ความว่า

อยู่ในมหาตชากว่าแปดปี	แต่เกล้ากระหม่อมเป็นข้าฝ่าละออง
บัดนี้จมื่นไวยใจคะนอง	แต่ทวยเปรี๊ยะยังไม่มิได้ถูกต้อง
แต่ต่อเลยแล้วมีหน้าข้าทำทาย	ทูปกองกระหม่อมฉันแทบบรลลย
บ่าวไพร่กว่าร้อยต่อร้อยไป	ถึงเจ้านายของมึงหากกลัวไม่
	พวกขุนนางขวางไว้จึงไม่ตาย

ขุนช้างขุนแผน : หน้า 818

ครั้นได้ฟังคำขุนช้างดังนั้น พระพันวษาก็มิได้ทรงปักใจเชื่อแต่อย่างไร จึงมีรับสั่งให้รีบตามตัวจมื่นไวยวรนาถ เข้าเฝ้า เพื่อจะซักถามถึงต้นสายปลายเหตุ ซึ่งจมื่นไวยวรนาถก็ได้ให้การเพื่อแก้ข้อกล่าวหาดังกล่าว ความว่า

พระไวยทูลตามข้อขอเดชะ	ข้าพระพุทธเจ้าไม่มุตสา
ซึ่งขุนช้างกราบทูลพระกรุณา	เสกสร้างเกล้า้งว่าเอาแต่ดี
ที่ชื่อว่าทยาบข้าเป็นสาหัส	मैं เป็นลัดย้งประหารให้เป็นผี
ขุนช้างไปช่วยงานเมื่อวานนี้	รับประทานอาหนี่เข้าตึงตน
กล่าวคำทยาบข้าสารพัน	กระหม่อมฉันห้ามปรามเป็นหลายหน
เข้าขุดหยอกมารดาต่อหน้าคน	เหลือทนแล้วจึงได้วิวาทกัน
โป้งโหยงทยาบคายเป็นหลายข้อ	ตำทอถอดชื่อกระหม่อมฉัน
เต็มอายต่อหน้าอาธำกำนล	แล้วเสกสรรล่ำเลิกโพนทนา
เมื่อครั้งนั้นหม่อมฉันได้เจ็ดปี	ขุนช้างพาไปฆ่าดีที่โนบ้ำ
จนสลบชบอยู่กับพลูธา	กลัวมิได้หมายว่าจะไม่ลับ
ทั้งสลบชบต่อปะตะปะตะ	แลกศึระช้ำเอาไม่ซีกลับ

ลากตัวไปรอกของทับ

แล้วขุนช้างวางกลับไปบ้านตน

เดชะบุญกระหม่อมฉัน ไม่บรรลัย

ฟื้นขึ้น ได้ชานมาหาชีวิตัน

ซ่อนตัวอยู่กับท่านอาจารย์เห็น

มิให้คนเห็นตัวด้วยกลัวตาย

ขุนช้างขุนแผน : หน้า 820

พระพันวษาได้ยินดังนั้น จึงทรงถามกับขุนช้างว่าเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นจริงหรือไม่ ฝ่ายขุนช้างรีบแก้ต่างว่าหาเป็นจริงดังที่จมีนไวยวรรณากกล่าวหาไม่ และได้ให้การอีกว่าเป็นดังนั้นเนื่องจาก จมีนไวยวรรณากอมเหล้า และล่อให้ตนพูดจาเพื่อเจ้อไปแล้วมาใส่ร้ายตน เมื่อพระพันวษาทรงสอบถามเอาที่ขุนนาง ที่ได้ไปร่วมงาน และอยู่ในเหตุการณ์ด้วยนั้น ขุนช้างจึงคัดค้านคำให้การของลักข์พยานเหล่านั้น โดยอ้างว่าเป็นอุตริพยาน ฝ่ายจมีนไวยวรรณากเห็นว่าตนขาดซึ่งพยานบุคคลที่จะมายืนยันข้อเท็จจริงในกรณีของตนถูกขุนช้างลงเข้าไปเพื่อที่จะฆ่าเสียในป่า จึงขอพิสูจน์ด้วยการดำน้ำ ความว่า

จะอ้างอิงนั้น ไม่ได้เป็นในป่า

เหลือปัญญาขอพิสูจน์ไปตามที่

ถ้ามันแพ่แก่สัจย์คำน้ำที่

ขอถวายชีวิตพระทรงธรรม ฯ

ขุนช้างขุนแผน : หน้า 823

พระพันวษาทรงตรึกตรองแล้วเห็นว่า แม้ขุนช้างจะมีพิรุณอยู่มาก แต่ฝ่ายจมีนไวยวรรณากก็ขาดซึ่ง ประจักษ์พยานที่จะยืนยันข้อเท็จจริงได้ จึงทรงตัดสินพระทัยใช้กฎหมายลักษณะพิเศษ โดยการดำน้ำ เพื่อพิสูจน์ความจริงในกรณีนี้ ความว่า

ครานั้นพระองค์ผู้ทรงชัย

วินิจฉัยในสำนวนถ้วนถี่

อ้ายขุนช้างเอามุสาพาที่

ในคดีพิรุณทุกประการ

แต่พยานร่วมกันยังติดใจ

ผิดวิสัยความหลงกระทรงศาล

เดี๋ยวนี้แพ่ทนต์บนจนพยาน

อ้างเองยังกลับค้ำนทุกคนไป

.....

จำจะต้องพิสูจน์ตามกระบวน

.....

ให้มันสิ้นสำนวนที่ต่อสู

เท็จจริงข้างใครให้คนดู

.....

ตัวกูจะพันคนนินทา

.....

แต่ข้อหาฆ่าฟันนั้นลับนาน

.....

ไม่มีพยานพิสูจน์ทั้งสองข้าง

ยังไม่แนข้างหมื่นไวยหรือไอ้ช้าง

.....

มิพิสูจน์ไม่กระจำงซึ่งกิจจา

ปรีक्षाเสร็จตรัสสั่งสี่พระครู
เครื่องสำหรับดำน้ำให้ท่ามา
เข้ามาณฑลกันวันพรุ่งนี้
ให้กำกับกันอยู่คอยดูแล
พนักงานกรมไหนให้ไปดู
คุมตัวไว้ในวังทั้งสองนาย

ไปดูให้โจทก์จำเลยมันจัดหา
ไปปักหลักลงที่หน้าตำหนักแพ
จนถึงที่วันดำน้ำเจ็ดค่ำแน่
ให้พร้อมแต่เวลาบ่ายโมงปลาย
พระครูจัดแจงแต่งบัตรหมาย
พระสั่งเสร็จผันผายเข้าข้างใน ฯ

ขุนช้างขุนแผน : หน้า 824-825

ทั้งนี้ ในการพิสูจน์ด้วยวิธีการดำน้ำนั้น ฝ่ายโจทก์และจำเลยจะต้องเตรียมสิ่งของเพื่อใช้ในพิธี ซึ่งปรากฏในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ความว่า

ให้โจทก์จำเลยหาผ้าขาวบาง
หมากพลูใส่กระทง
เครื่องตั้งสังเวทียกรุกพาลี
ผ้าขาวนุ่งผ้าขาวห่มพรมลาด
หื้อข้าวแกงใหม่และหม้อกรวีนท์
กระตักเหล้าข้าวสารเชิงกรานใหม่
ครกสากคนใช้ไก่อะเนง

มาปูกลางศาลทั้งสองรองบัตรพลี
ประจงเจียน ทั้งธูปเทียนดอกไม้บายศรี
มีมะกรูดส้มป่อยกระแจะจันทร์
เสื่อสาดสายสิญจน์ให้จัดสรร
กระโดนชันน้ำตั้งทั้งกระแขง
ข้าวตะไคร้หอมกระเทียมพริกแห้ง
ทั้งสองแห่งจัดหาให้เหมือนกัน

ขุนช้างขุนแผน : หน้า 825-826

พิธีการพิสูจน์ด้วยการดำน้ำที่ปรากฏในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน มีความว่า

เข้ามาณฑลเสร็จถึงเจ็ดค่ำ
ที่ตำหนักแพโรงโรงนาวา
คำสาบานแข่งชกอาลักษณ์อ่าน
เอาเชือกผูกเอวไว้ให้ดิบดี

นิกการทำไม้หลักไปปักท่า
ท่ามะรงหาสองไว้คอยดี
ตระสาการอ่านสำนวนถ้วนถึ
ประจำที่คอยท่าเสด็จมา

.....
ครั้นถึงจึงเสด็จขึ้นบนอาสน์
ตำรวจใหญ่ลงในเรือก็ญญา

.....
หมู่อำมาตย์บังคมก้มหน้า
ทอดทูนกระสุนงว่าห้ามคน

.....

.....

พระครูผู้รับสั่งก็บังคับ
พระหมื่นไวให้ขึ้นข้างเหนือน้ำ
เดิมขุนช้างเป็นโจทก์ก็จริงแล
เป็นสัตย์รับรองห้องสำนวน
กับอนึ่งซึ่งเขาเป็นขุนนาง
ปรึกษาเห็นพร้อมกันในทันใด
พาดำเนินอย่างย่องทั้งสองนาย
ชำระตัวสระหัวทั้งสองคน
ผู้คุมกุมยึดทางเชือกไว้
ที่ริมฝั่งตั้งชันนาฬิกา
ดีส่องโหม่งตำลงทั้งสองข้าง

ตามตำรับอัยการโบราณคำ
ขุนช้างดำผ่ายโตให้สมควร
แต่ได้ถามคดีกันถี่ถ้วน
ข้อพิสูจนนี้เป็นส่วนพระหมื่นไว
ขุนช้างต้องดำข้างผ่ายได้
แล้วจึงคุมออกไปนอกมณฑล
ผู้คุมรายกำกับอยู่สืบสน
ชนไก่แล้วก็ลงในคงคา
จับลำไม้ไผ่คอยพาดบา
ท่ามะรงตั้งท่าเข้าข่มคอ
พอขุนช้างดำมืดก็ผุดผ่อง

ขุนช้างขุนแผน : หน้า 826-828

พิธีการพิสูจนด้วยการดำน้ำระหว่างขุนช้าง กับหมื่นไวยวรรณานั้น ต้องกระทำถึง 2 ครั้ง เนื่องจากขุนช้าง พ่ายแพ้ในครั้งแรก แต่อ้างว่าถูกจมนไวยวรรณใช้ฤทธิเดชเวทมนต์ตนจึงพ่ายแพ้ พระพันวษาแม้ว่าจะไม่เชื่อคำ ขุนช้างว่าเป็นความจริง แต่เพื่อให้ไร้ข้อกังขา จึงอนุญาตให้พิสูจนใหม่อีกครั้งหนึ่ง ความว่า

พระครูรับพระโองการละลานมา
เอาเชือกผูกบันเอวเร็วพระไว
เอาไม้พาดป่าพันแล้วลั่นส้อง
พวกคนดูซูลมุนอยู่วนวาย
ด้วยขุนช้างนั้นพิรุสทุจริต
บันดาลเห็นเป็นฐเข้ารดพัน
พระกาญจนบุรีโตตน้ำตามลงไป
เหล่าพวกผู้คุมนครบาล

อย่าช้านายช่างมาดำใหม่
คุมออกไปยุตหลักทั้งสองนาย
ข่มคอลงทั้งสองแล้วหย่อนสาย
ทั้งเรือพายแทรกเสียดเข้าเบียดกัน
พอดำมืดไม่ถึงลึกก็กลับ
ตัวลั่นกล้วผุดตลนลาน
อ้อมพระไวขึ้นมาต่อหน้าฉาน
เอาคลังใส่ไธหัวล้านลากขึ้นมา ฯ

ขุนช้างขุนแผน : หน้า 829

เมื่อผลการพิสูจน์ออกมาเป็นเช่นนั้น พระพันวษาจึงทรงตัดสินคดีความระหว่างขุนช้าง กับจมีนไวยวรรณ ความว่า

พรองค์ทรงกริ้วกระตือรือร้น	ยมราชเอาไปจำให้แน่นหนา
ย้ายเสียนหนามแผ่นดินถิ่นล้งกา	น้อยหรือฝากคนได้ช่างไม่คิด
แต่กุมันยังคดปลดเล่นได้	มันถือใจว่าไม่มีอาชญาสิทธิ์
สอยหน้าทำทนายถวายเป็นชีวิต	เดี๋ยวนี้มีดแพ้วเขาเข้าสองยก
บังอาจฆ่าคนได้แล้วไม่สา	แต่กุมันยังกล้ามาโกหก
อย่าเอาไว้ให้พื้นแผ่นดินรกร	ไปผ่าอกอย่าให้ดูเยื้องกัน
มันเอาอ้าย ไวย ไปล่าที่ป่าไหน	เอามันไปเสียบเสื่อที่ป่านั้น
สังเสร็จเสด็จจากที่มั่งพลัน	ขึ้นขานุมาศผาดมันเข้าวังใน ฯ

ขุนช้างขุนแผน : หน้า 829

กรณีคดีความระหว่างนางสร้อยฟ้า กับนางศรีมาลา

กรณีคดีความระหว่างนางสร้อยฟ้า กับนางศรีมาลานั้น เกิดขึ้นจากนางสร้อยฟ้าใช้ให้เถรวาด ทำเสน่ห์ยาแฝดใส่จมีนไวยวรรณ ทำให้จมีนไวยวรรณหลงใหลนางสร้อยฟ้าและเกลียดชังนางศรีมาลา นอกจากนั้น นางสร้อยฟ้ายังกล่าวหาว่านางศรีมาลาเป็นชู้กับพลายชุมพล น้องชายของจมีนไวยวรรณอีก เมื่อพลายชุมพลวางแผนจับเถรวาดและขุดรูปพระไวยกับนางศรีมาลา ทำลายเสน่ห์ยาแฝดของเถรวาดได้ ส่งผลให้จมีนไวยวรรณ มีสภาพจิตคืนสู่สภาวะปกติ

นางสร้อยฟ้าและเถรวาดมีความผิดตามมาตรา 169 แห่งพระไอยการเปิดเสร็จฐานทำเสน่ห์ยาแฝด เนื่องจากจงใจด้วยพยานหลักฐานจึงต้องขอมจำนนวน แต่ข้อกล่าวหาของนางสร้อยฟ้าที่ว่านางศรีมาลาเป็นชู้กับพลายชุมพลนั้น นางศรีมาลากล่าวปฏิเสธแต่ไม่สามารถหาพยานหลักฐานใดๆ ได้ จึงขอพิสูจน์ความจริงด้วยการลุยเพลิง ความว่า

นางศรีมาลากราบทูลไป	จะจริงหามีได้พระเจ้าข้า
เมื่อชุมพลตันไปหาบิดา	ยังเด็กนักฉันซาเหียงเจ็ดปี
ใครห่อนจะสอนซึ่งเด็กได้	มาใส่ไคล้เจรจนาบัดสี
.....	.....

ครานั้นพระองค์ผู้ทรงศักดิ์
ทรงฟังคำทูลเป็นมูลมา
ดูก่อนเจ้าพระยาเสนามาคตย์
ถ้อยคำแก้เกี่ยวเลียวดัดพัน
ความใคร่ไม่มีซึ่งพยาน
จะพิจารณาว่าฉันใด

ครานั้นข้าเฝ้าเจ้าพระยา
ขอเดชะพระองค์ผู้ทรงธรรม
เมื่อครั้งความขุนช้างบังอาจใจ
เป็นเหตุกลางไพร่ในพนา
ทั้งสองฝ่ายมีคำสำนวนพูด
จึงดำน้ำถวายเป็นพลายงาม

ครานั้นพระองค์ผู้ทรงภพ
พระจึงถามศรีมาลาไม่ข้าที่
จะต้องหาความจริงด้วยสิ่งสัตย์
กูเห็นดีแต่ที่น้ำกับไฟ

ครานั้นนารีศรีมาลา
ข้าแต่พระองค์ดำรงวัง
แม้แพแก่ช่างนางสร้อยฟ้า
ทำชั่วแล้วตัวจะอยู่ไย

เป็นปิ่นปักหลักโลกนาถา
จึงตรัสปรึกษาไปฉับพลัน
กูฟังเรื่องดูประหลาดเป็นความชัน
กฎหมายก่อนนั้นเป็นอย่างไร
ตระลาการเอาจริงยังไม่ได้
ที่จะให้เห็นจริงทุกสิ่งอัน
ปรึกษากันแล้วทูลทันใดนั้น
อันชีวันอยู่ใต้พระบาท
พาพระหมื่นไวยไปเช่นฝา
ก็ไม่มีใครมาให้รู้ความ
ได้ปรึกษาให้พิสูจน์รูดลองถาม
ครั้งนี้ตามแต่จะทรงพระปราณี ฯ

ฟังจบเค้ามวลเป็นถ้วนดี
เฮ้ยมีงี้จะวาประการใด
หรือจะขัดว่าพิสูจน์นั้นไม่ได้
นั่นแลจะได้เห็นจริงจิง ฯ
ก็มกราบทูลมาด้วยใจหวัง
หม่อมฉันหวังตั้งจิตคิดลุยไฟ
จงประหารชีวาให้ตักข้อย
ขอลุยไฟให้เห็นประจักษ์ตา ฯ

ขุนช้างขุนแผน : หน้า 1031-1032

การเตรียมสิ่งของเพื่อประกอบพิธีพิสูจน์ ด้วยการลุยเพลิง ที่ปรากฏในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนนั้น มีความว่า
ข้าตะใคร่พริกขิงทุกสิ่งเสร็จ
หม้อข้าวหม้อแกงแลเชิงกรวน
ไก่อันหมากมะพร้าวข้าวสาร
จัดการเสร็จสิ้นทุกสิ่งอัน

ขุนช้างขุนแผน : หน้า 1033

พิธีการพิสูจน์ ด้วยการลุยเพลิงที่ปรากฏในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนนั้น เริ่มจากการที่พราหมณ์ตรวจบาดแผลของคู่ความ ทั้งนางสร้อยฟ้า และนางศรีมาลา จากนั้นจึงเริ่มทำพิธีบวงสรวงเทวดาอาลักษณ์ อ่านคำสัจจาธิษฐาน และเฝ้าการลุยเพลิง แล้วให้คู่ความทั้งคู่ตั้งใจตั้งสัจจาธิษฐานเพื่อเตรียมประกอบพิธี ความว่า

พราหมณ์ตรวจบาดแผลที่เท้านาง	ทั้งสองข้างบริสุทธิ์ไม่ขัดสน
ให้นั่งข้างรางไฟทั้งสองคน	พฤตมาจารย์อ่านมนต์กินกระทำ
ส่งข้าวดอกดอกไม้ให้สองนาง	พราหมณ์ทั้งสองข้างบูชาว่า
นายศรีบุญพลีพิสิกรรม	เสกข้าสังเวชชิงเหว
.....	.....
แล้วให้สองนางตั้งอธิษฐาน	ศรีมาลาชูปานดอกไม้บ่น
ถ้าร่วมทำชู้กับชุมพล	ขอเพลิงให้ไหม้ลนจนทั้งพอง
ถ้าตัวข้าสัตย์ชื้อต่อสามี	อย่าให้พิชอัคคินันต์ถูกต้อง
ขอเชิญเหวามาคุ้มครอง	ให้เหยียบยงอย่างน้ำเอ็นฉ่ำไป
.....	.....
ฝ่ายนางสร้อยฟ้าขึ้นหน้าดำ	ชูปานพิมพ์อธิษฐาน
ไหลเสอเพื่อพอกอยู่ลนลาน	เออผีสิงปรางควานมาช่วยดอม
.....	.....
นางสร้อยฟ้าจึงอธิษฐานใหม่	ถ้าข้าทำคุณไสยกับเดรชวี
ทำให้พระไวยหลงไหลมัว	ไปฝังรูปสระหัวกับเดรลาว
ขอหนึ่งพลายชุมพลกับศรีมาลา	ไม่ทำชู้สูหาเหมือนข้ากล่าว
ขอให้ไฟไหม้พองทั้งสองเท้า	ตัวสันดาขาวให้หนาวใจ ฯ

ขุนช้างขุนแผน : หน้า 1035-1036

การลุยเพลิงของนางสร้อยฟ้า และนางศรีมาลานั้น กระทำหน้าพระพักตร์พระพันวษา เสนาบดี คณะตุลาการ ลูกขุน รวมทั้งประชาชนทั่วไป เมื่อพร้อมแล้ว พระพันวษาจึงมีรับสั่งให้สองคนเริ่มพิธีพิสูจน์ได้ ความว่า

จึงองค์สมเด็จพระพันวษา	ตรัสสั่งลงมาหาข้าไม่
เรียกสร้อยฟ้าศรีมาลาไวไว	ลุยไฟให้เห็นเป็นสัจจา
.....	.....

ครานั้นสร้อยฟ้าศรีมาลา
 เข้าคนละข้างหัววางไฟ
 เขาโบกปิดพัดไฟให้ถ่านแดง
 ศรีมาลาเพราะพริ้มยิ้มแยมมา
 ลีลาตั้งราชเหมหงส์
 นางมิได้หวาดหวั่นพริ้มฤทัย
 เทวดารักษาด้วยความลัทธิ
 ต้องนางอย่างทิพวารีย์

สร้อยฟ้ากระตาคอยู่ปากวาง
 ให้ครั้นคร้ามกลัวไฟจะไหม้พอง
 เหยียบเพลิงได้สองสามก้าว
 โจนจากรางไฟมิได้ช้า
 ฮีโหมเข้าคร่าพาลากดู
 ผู้คนดาวผ่าฮาก้องไป
 เอาเท้าปายลีข้างเข้าดังผลุง
 พระไวยว่าไว้ทำไมนา

ได้อินดรัสสั่งมาไม่ช้าได้
 ถวายบังคมไปมิได้ช้า
 นางสร้อยฟ้าแสร้งเป็นหนักหนา
 บังคมแล้วโคลคลาเข้าวางไฟ
 เชื่องอย่างเหยียบลงหาร้อนไม้
 ลุขมาลุขไปได้สามที
 พระพายชายพัดอยู่เรื่อยรี่
 เสียงคนชมมีไปทั้งกอง ๆ
 เปลวไฟร้อนนางยินจดจ้อง
 แข็งใจเอียงย่องชมซานมา
 ตัวสั้นท้าวท้าวใหม่ดินฉ่า
 อีลิ่งเอ๋ยร้อนหาวจะขาดใจ
 ดินแดงเป็นลูกหนูเจิวเข้าไหว
 พระหมื่นไวยขบฟันตัวสั้นมา
 ขุนนางห้ามยุงว่าอย่าอย่า
 เอาไปฆ่าเสียหัวตะแสงแกง ๆ

ขุนช้างขุนแผน : หน้า 1037-1038

เมื่อผลการพิสูจน์ออกมาเป็นเช่นนั้น พระพันวษาจึงทรงตัดสินคดีความระหว่างนางสร้อยฟ้า กับนางศรีมาลา
 ความว่า

ครานั้นสมเด็จพระพันวษา
 คราวนี้รู้เช่นได้เห็นใจ
 ทำยาแฝดใส่ไอ้ไวยฉั่ว
 จนเสื่อมเวทเสื่อมฤทธิ์วิทยา
 ชังอุให้ลูกพอกอวิวาท
 จะให้ล้างผลาญกันให้บรรลัย
 แล้วคิดร้ายอำยชุมพลศรีมาลา
 คิดอ่านสารพัดเป็นศัตรู
 อำเอี้ยเหวยพระยายมราช
 ผ่าอกด้วยขวานประจานไว้

กริ้วนางสร้อยฟ้าตั้งเพลิงไหม้
 อัจฉริยะเจ้ากมลมารชา
 ให้มัวเมาหลงเล่ห์แสนหา
 จะเป็นบ้าแล้วยังไม่พอใจ
 ตูบึงอาจกำเริบเติบใหญ่
 พอมันมันจะได้มาเล่นกู
 แกลิ่งใส่โคลฉะให้ฆ่าอีกทั้งคู่
 ตูเป็นกบฏแท้เห็นแน่ใจ
 จงเขาไปฟันฟาดให้ตักช้อย
 อย่าให้คนผู้ตู่เอียงมัน ๆ

สรุป

การใช้กฎหมายลักษณะพินัย คำนำ ลุยเพลิง ที่ปรากฏในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนนั้น ได้อธิบายและแสดงให้เห็นถึงกระบวนการทางยุติธรรมเพื่อพิสูจน์ความจริงในอดีต อันแสดงถึงพื้นฐานความเชื่อที่แฝงอยู่ในกฎหมาย ซึ่งในที่นี่จะเห็นได้ว่า ผู้คนในสมัยนั้นมีความเชื่อถือในอำนาจเหนือธรรมชาติหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่าอำนาจดังกล่าวจะสามารถปกป้องคนดี และพิสูจน์ได้ถึงความบริสุทธิ์ของคน ทำให้ความเชื่อดังกล่าวเข้ามามีอิทธิพลอย่างสูงต่อการกำหนดตัวบทกฎหมายในอดีตของไทย

ข้อมูลอ้างอิง

กรมศิลปากร. 2545. เสภาเรื่อง ขุนช้าง-ขุนแผน. พิมพ์ครั้งที่ 19. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร.
ราชบัณฑิตยสถาน. 2550. กฎหมายตราสามดวง ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร:
ราชบัณฑิตยสถาน.

